

599⁽³⁴⁾

1-12*

599⁽³⁴⁾ 12, 4p (7/6) II A.J. Mahloana 1
 No. S. Dijo 8/12 K34/12/12
 indexed MAR 15 1948

Diet and diet habits of Matlala's people

Basotho ba xa Matlala ba byala lebe lebele, motlerane, lenthata, mokxophola, khibitšwane, modipa, mphohô, ditloô-marapo, letšampo, mahlatsšara, le dinyôba, marotsé, maidi, maitšumetsša, khukhuna, matalé le sekwapa. Motlerane, lenthata, mokxophola, khibitšwane, modipa, letšampo, le tswejane ke maina a mabele. Re tšea dithoro tša ona ra di šila ra dira bohobe. Dinyoba re ja lehlaka. Ditloô-marapo re di epa di se e thšwe di omelele, ra di apêha ra ra ija phôla. Ba bangwe ba re ke modupa o thšwewa. Dikwari tša Sesotho xa di apêhilwe di sa tle metse ^{re} di bitša nyêbu. Xe di apêhilwe di omile ^{re} di bitša dithlakhu xoba phinyang-ka-lapa. Re kxa moroxo wa dina ^{re} re ke dikubyana xe o omile ^{re} di bitša hwa ele hoba rikharaya mathudi. Sathšala sa kxope se feta dithšala kamoka, makakô a monna a a seleta, xo šeba xa monna ^{re} ke xo thlôsa, xo totometša ^{re} xo fetša moroxo. Dikwari tša makakô di xona bajo a kotamisa le xona mohopo wa monna o ya lothšwa

No. 8 Dijo
599

- 11 -

K34/12

2

Dijo tša makxōmathe ke bohobe le nkhara,
bohobe bo bitšwa monāta mala, mabele
mabelexa batho. Hēwa la mabele, thāpi
ya marotse a se dijo tša nnete le morōbōlō
makatepa. Di no jelwa fela he ^{mothoa} di duma;
le kxodu ya marōtse. Bohobe bo jewa ngwan
kamoka. Re no ja mpa-motititi xe e se
dihlakhu tšona ne thšaba xore di kare
bipela, ra pōtha sehoši, ra lala ne bidikama;
le xe bopati ra se bopate. Ha horn sejo
se re kaneng se base, xe ^{se} e he ne šeta ka
nyama le ka maswana. Banna xe ba bolai le
^{pudi} ba ja sebētē, se bitšwa sebētē sebētā
banna moxolō, bakxekolo ba ja diphiō, ^{basadi}
ba ja mohodu, bašimane ba ja dihlaqwana
le šōthwane, ka hobane ba^a diša, le banna
ba ja hloxo, e jelwa makxopheng wa
pudi e e bolailweng. Dikhungwane,
diHowane, ditxababō, mahlatswa, mabito,
manula, mamupudu, dimumunthswane,
dikwērekwēre, dihlaōla, dithetwa,
dikxokxothwane, dithlonō, dithlōthlō,
diholiri, dihlaakama, diHatladiane le
makhowa, ke tšona dienywa tša naxa
le dihwere tša ho lewa.

No. 8
599

K34/12

3

Mohlopi o jewa ka Hala fela, xo sethwa
 medi ya ona kwa dirwa mphokolwana.
 Medi e ya omišwa letšatsing ya kxona
 e sethwa. Dienywa tša naxa di jewa ngwaxa
 o mongwe le o mongwe. Batho kamoka ba
 a dija fela dikhungwane, dikxababê,
 le diHowane di epya ke bašimane kwa
 naxeng. Tumelelo ya kxosi e nyakeka he ho
 longwa lehotse. He ba dirile jwalwa kxosi
 e ya behelwa ka motšeha wa metse.
 Mahlatswa le marula ke dijo tše di kaone,
 tša mohlola o monyanane ke dihlakauma,
 dikwêkwêle, dikwêrêkwêre le diholini.
 Dikwêrêkwêre he di jewa ho opelwa ^{kapelo} e
 reho dikwêrêkwêre se mpobise mala.
 Dienywa re bonthšwa ke bo tate ba rena.
 Maswana a jewa e le dikêke a le bodila,
 mo xongwe, hitiwê a nthšewe makhura
 a lefethlo, a jewaho makhura a bitšwa
 bohoko, a ~~se~~ seba mphsi. Bašimane
 bôra ba hlakanthša maswana le mabilo
 ba tube baje, mo hongwe ba hamele
 metse a marula le bese le kxathle ba je.
~~le bese~~ le bese le thšelwa ka pitšeng ya
 ya lethšoba hore e rotlišê th/ôya.

599

No. 8. Di'jo.

K34/12

4

~~IV~~
 Mafsi a thšelwa ka pitšeng e tee ya lethšoba
 la xo nthša thlōya. Mafsi a mmamohla a a
 thšelelelwa mo xo a maabane le maloba,
 le maloba a a fetile ^{hore} ~~hore~~ a babē. Mafsi a lōtwa
 ka ntlong, a khurumelwa, le hona hona le
 dikwala tša maswana. Maswana a na le
 maina, a mangwe bare ke mothitho, mangwe
 bare ke lenathu, mangwe bare ke lethšere.
 Maswana a jewa ke o mongwe le o mongwe
 wa lapa le baang le dingwetsi le bana a
 kxona ho ba fepa. Maswana ^a nrewa he
 ho feditšwe dijo mo bathswaring, mo
 xongwe a nrewa ke bašimane a monokotšō,
 xa ba behelane ^{ba} no inwela fela. Maswana
 ka hore ha a bipele a jewa mpa-motihiti,
 a jewa ka ~~webaka~~ le lengwe le lengwe
 la letšatši. Maswana ke sejo sa
 mmakxōmathe, a jewa kamoka ke
 ba baholo, ba baholo ba ja dikeke,
 bašimane he ba o diša ta tubu ka
 lebese, bana ba šebetswa ka thlōya.
 Nama re e bitša moeng, e bang poho
 ke nkhava ya mathudi. Nama e ntš'i
 e jewa ka menyanya ya dialoha, le
 ka monyanya wa lehu la mohumi.

599

8. Dijo

V

K34/12

5

Dikxomo^{he} di a e hwa di a buiwa, nama ya
 tšena ya i^ewa, e ya hololwa mehwapa,
 xe e fišⁱtš^ene bare lokišang letlalo, bare
 bošuha ba tau ke letlalo. Nama e ya
 ap^ehwa, bare metse bare hōbe mme
 ya phokhothla, he e phokhothla bare e
 thlola e nngwe. Hōho ke ya mokxalabye,
 e nipiwa mo molaleng, letsoxo ke la
 ngwana wa lethathse, lekoto ke la ngwana
 wa moraho, kxadi e ja sehuba e fiwa
 sōna. Nose re di rabela matodi, he di na
 le maboko ha re di rate. Matodi a dinose
 ha^a tumišehe ka hore^{di} riweša batho metse,
 ba be ba bipelwe, fa ho nngwe^{motho} a boahwe
 Dinose tše dithšⁱ re di bitš^a mothšⁱthšⁱ
 wa dinose. Dinose di na le maina, tša
 honna fa thabeng re di bitš^a semane.
 He motho a humane a tum^e dinose
 o loha byang a kxare a bēya mo
 seholong sa tšona, ke pothš^oya hore di
 borwe; ke se^hlo sa mmoni ouwe.

Dithakxō, Mapuru, mmanthōkwane, se fudi,
 mohloro, vakodu, nnyelete, le motale ke
 maina a ditšie. Dithlwaz le ditokobele
 di tšwa mo diholong, re a dija, ke tša habo
 makeke.

599
8. DijoVI

K34/12

6

Ditšie di holwa ka leššana le le bitšwaho
 seswai, motho a enanetsa a ere phuya e
 hwa. Dintlwa di kotamelwa mo seholong
 ya nore he e tšwa ka molehaneng wa e tšwara
 wa o thloba diphehwara tše wa e tšentsha
 kxapaneng. Ditšie le dintlwa di holwa
 lehlabuta, xe di hotšwe di thšelwa ka
 lengeteng, hwa thšelwa mono, (letswai) tša
 a hadikwa, hwa šebiwa mahobe, hwa jo
 rwaetšwa mahobe a ya malobe, a fela ka
 ho anehwa, ya sehongwane le manale ~~ya ho~~
 ya ho sepela ka bontši. He hoiwa ho yona ^{hohlabya} ^{mošo}
^{siwa} hore belebele tšing! Ha a ja bokoko a lebala
 tšie! Re ja ka bošihō le mantšiboya fela.
 Ha rena, ^{neko} ya ho ja. He ho šana mo ho iwang
 ho jewa mantšehare, he ho hlaholwa ho
 apēhiwa bošihō, hwa thsolwa he moloi a
 boya monokaneng. Ngwana yena o beelwa
 bohobe ba mantšehare. Basadi ba ja ho
 tee, le banna ba ^{ja} ho tee, le bašimane ba ja
 ho tee, le banenyana byalo, ~~ba~~ ba a jelana.
 He motho a apēhilwe dithlaku o thsolela
 yo a kwanaho le yena a isa ka sethepa.
 Mahobe re no jelana hare hahile motse
 o teke, ho jelana ho šupa tlwanō

599 8. Dijo VII

K34/12

7

Dijo tše kamoka re a jelana. Ho thsoka
baapehi; basadi, ha re ingwatsele ka pitseng.
He bare motso o ja ka pitsa ke he a eja a
a le tsehe. Mokxwa o mobe mo xo jeng ke he
motso a thseha a ija, le he motso are a ija
a txapholêla ka mo ho jelwaho hona.

Motso o swanetše ho thlape mathlo he utanya.
He ho jelwe yo mongwe, le yo mongwe o ya
borata pelo. Ke byalwa bya mabele, ba
ditong, ba morula, ba mabilo, le ba marotse.
Ba medišwa mabele, yare hela a medile,
a omišwa, a šilwa, ka moraho a apehwa,
yare hela mphokolo o fodile, hwa thšelwa
mohlaba. Ba ditong, ba mabilo, ba marotse
ka a di apea hela metse a ~~thoma~~
tšona a thoma ho toka, ka moraho bu
thlotla ba e nwa: Jwalwa bo bongwe le
bo bongwe bo behelwa txoš, bo išwa ke
basadi, Jwalwa bo a nthšwa ba bewa, ntle,
monywa ~~wa~~ bona a thoma are: A se tšeuwe mokete
kere, metse šia, bare bakxalabye ha ba timole
letšatši, le yena a thšela yo mongwe byalo
byalo. Ka moraho bare konpola, a txa a fa
monywa a ba nthšetša sehla. Ka moraho
ba ekxu, bare ke sa mokete, ba nwa ka
sephoko se tsehe kamoka le ka basadi.

85990

VIII

K34/12

§

Ho nwelwa ka fa vaditoding, he ele bo
 bontši, ho e sa bo bontši bo nwelwa ka
 fa motšehaneng. Ba šielana dipōko, haholo
 he o le moeng, bare ho kxa, wa fa moeng
 ware saka se seuwe. He o bina, kwena bare
 Mokwena, he matho a bina tlou, bare tlou.
 Matho o a retwa he a metsa, ha a ne kwidi,
 bare tlou, are kwidi bare tlou, ho fihlela^a fetša
 ho nwa. Kxaši e nna le bakxōmana
 ba hahle, ha mmie masadi a tšwela are
 motšehana mo fase are bei, a kwatama
 ka dikhuru a lohša ba mošate. Are
 a se tšeuwe na Ramana, ne be ne ha
 re ba mošate ba ka e Hoša mohau,
 ba Hšelana ka tšōna, ka moraho ba
 Hšela kxaši a di leboha. Are e hwa
 o nthše sehlare, o nnee ka moraho
 o innee. Ha e ma a tšwela nhe ba kwatama
 fase ka dikhuru bare "Thobela Morena",
 a tseba bare Sebata! Tlou: Byalwa ba
 marula le bona bo na tšwana le ba
 mabele, bo a behelanwa, le hona ba
 behela kxaši morula

599

8. Dijo

IX

K34/12

9

Lebake ke sebyalô sa Mapono. Banna ba
 masaxana he ba ila šoma kwa ba boya rayo
 e le dithoro, ba nama ba e jwala. Mokwalabye
 Ngwašeng ore lebake Maponô ba be ba bexela
 kxoši, e le šejo sa bahlabani ba Maponô hore
 ba be bohale; ba se boife. Batho ba raxa
 tšeno ba e tšere Mokokotlou (Pretmaritzburg).
 Mo Maponô a e tšereho hona ore ha a kxoneho
 laodiša. Lebake kwale le bele byalwa ka mafuri,
 kxaufsi le metse, ka mo theta-motseng. He
 byalwa ke banna, ba lota dithorwana tša yona.
 Dithorwana di byalwa selemo sa nta le tšithišidi
 ba ~~di byalwa metse ya mela, ba tšethela dimpyanyana~~
~~ba di byalwa metse.~~ Xo kxobehwa matlakala
 a hlakanane dipeu xore e he e bo bohale kudu.
 He le ka anehwa le ka tšene bohale, le a
 bipina ya ba ya šaba e le le hwinana le ~~šepetše~~.
 Ba dira pēa ma faso, ba lokela ~~phala~~ phala le
~~ke tšela muši,~~ le hlakanake ke tona le ba le lokelang
 ka hore tona le lotšoba, ba bea lebako mo
 peling, kwa lupina metse, ho šetše ho ba ilwe
 lehala, mme metahi a kwatema ka dikhwe
 are thwathwathwathwa! Aho eho! eho! eho!
 Thwathwathwathwa! Eho! Eho! Eho!

599

10

G. Dijo ~~X~~

K34/12

Kenna mohobyanana ke Hetshe a bo-rantsou,
 ba-nkxeledi bantha ka dithoko! Fa hare ba
 thšaba he nka phamola motha! Thwathwathwathwe!
 Eho! Eho! Eho! Nkadime thipa nma-moya-habo?
 Ke nipe Bo tsebe ke ba letanetše! Ke tla
 šala ke etšang ka bōna: ke motha he
 a itheta he a taha patše. Patše e tahwaka
 lehlaka, le peya ya lefsika e xona, bajo
 hlōmōla lehlaka fela mo lethšobeng la lefsika
 ba taha, ba taha ba hupile metse. Kwa
 naheng motha e no thlana peya he a
 kxalehile ho taha. Patše ha e dumelwe;
 e be e no ba yo mongwe le yo mongwe yo a
 ratahe ho taha, yo le thwanang nae. Basimane
 ba a le utswa, ba ^{patše} taha kwanaheng.
 Motahi wa kxaleha byalo ka ho motha a kxaleha
 patše. Fōla. Basotho ba bile lefōla kxale ho
 Hoha sethlolehong sa bōna. Fōla ya sesotho
 ke tsebe-dinthla le ferelane. Di-fōla^{ke} di bedi
 le boxale di ka dikolōša motha mo letšatšing
 ke a di tahile, tšatši lere tseri! Fōla le yōna
 e jwalwa ka mafuni, ye ya nošetšwa,
 dimpyanyana tšare ho meta, tša byalolōlwa
 tša byalwa hape. Fōla e ya kxēwa ya
 bitielwa ka pitseng, yatšwa e le ye thwinana.

599

8. Dijo. XI

K34/12

//

le

Fôla e tahiwa ke basadi, banna, bakxalabye;
 E tahiwa haholo he motho a tšwa mokoôla
 ka dinkong. E bile ke yona tumedišo le he
 motho a hlakana le motho mo tseleng a sa mo^{hsebe}
 ore: Re a lothša: Na ha o ka wa ntahiša
 ngwana - nkete - ketiana. He ore haeho ke
 tšwai fela, ke hore ha e nene, a tla tahela
 nkong, nka se ho bee. Bontši ba batho bataha
 ka dinko, o humane di re tšso dikokodi.
 Ha ba e hlakhune ba taha ka hanong he
 motho a na le madi a maholo. Fôla e ya
 šilwa mo lengeteng, ya tšelwa mokxakô,
 mokxakô ke molôra, thepê ya sekwapa,
 hoba molôra wa matlakala a marula, ya
 tšelwa meetse, ya omišwa, ya tšwelwa
 thakxwaneng ya kxapana hoba^{ya} lenaka la
 kxomo la ho betlwa ha pila (batse). Fôla ya
 ho tšwa nakeng la kxomo e nopeletšê ke e
 khwinana; ya bohale; senkxa - nkxa. Fôla e
 lemelwa mašimong e bile e rekwa ka
 mabele le he ete pudi hoba nku. Fôla ya dinko
 e swanetšê hoba ya bohale, he e se bohale
 •• bitšwa mosukhu - peê - peê. Batho ba ho rata
 ho tahišana ke basadi, he bahlakana o šetšê^{ore} na
 ha o ka wa ntahiša y tata - mokete

599

8. Dijo.

XII

K34/12

12*

He mosadi a taha fola ya banna o kwatama
 ka dikhuru a lothšane thakxwana pele,
 bare ho mo dumela, atxona a sōba, a
 taha. Basadi bana ha ba lothšane, le banna
 ha ba lothšane he ba tahišana fōla.

From:

Mr. A.J. Mahloana,

P. O. Zandfontein,

Matlala Cent. School,

Via Pietersburg

end s 599